

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет

5724 Методичні вказівки
для практичних занять і самостійної роботи
з дисципліни **«Соціологія зі змістовим модулем
«Соціологія девіантної поведінки»**
для студентів спеціальності *231 «Соціальна робота»*
освітнього ступеня «бакалавр»
усіх форм навчання

Суми
Сумський державний університет
2023

Методичні вказівки для практичних занять і самостійної роботи з дисципліни «Соціологія зі змістовим модулем «Соціологія девіантної поведінки» / укладачі: Т. В. Іванова, П. І. Сахно. – Суми : Сумський державний університет, 2023. – 43 с.

Кафедра психології, політології та соціокультурних технологій

ЗМІСТ

	С.
ВСТУП.....	4
ТЕМА 1 СОЦІОЛОГІЯ ЯК НАУКА	7
ТЕМА 2 ПРИКЛАДНА СОЦІОЛОГІЯ	9
ТЕМА 3 СУСПІЛЬСТВО ЯК СИСТЕМА	11
ТЕМА 4 СОЦІОЛОГІЯ КУЛЬТУРИ	13
ТЕМА 5 СОЦІАЛЬНІ ЗМІНИ ТА СОЦІАЛЬНИЙ РОЗВИТОК	15
ТЕМА 6 СОЦІАЛЬНА СТРУКТУРА ТА СОЦІАЛЬНА СТРАТИФІКАЦІЯ	17
ТЕМА 7 СОЦІАЛЬНА МОБІЛЬНІСТЬ	19
ТЕМА 8 СОЦІАЛЬНІ СПІЛЬНОТИ, ГРУПИ, ОРГАНІЗАЦІЇ	21
ТЕМА 9 СОЦІАЛЬНА ВЗАЄМОДІЯ ТА КОЛЕКТИВНА ПОВЕДІНКА	24
ТЕМА 10 СОЦІОЛОГІЯ КОМУНІКАЦІЙ	26
ТЕМА 11 СОЦІОЛОГІЯ ОСОБИСТОСТІ	28
ТЕМА 12 СОЦІОЛОГІЯ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ	30

ТЕМА 13	
СОЦІОСТРУКТУРНІ ТЕОРІЇ	
ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ	32
ТЕМА 14	
ІНТЕРАКЦІОНІСТСЬКІ	
ТА КОНФЛІКТОЛОГІЧНІ ТЕОРІЇ	
ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ	34
ТЕМА 15	
ЗЛОЧИННІСТЬ І КРИМІНАЛЬНА ПОВЕДІНКА	36
ТЕМА 16	
СОЦІАЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ	38
СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	40
ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ В ІНТЕРНЕТІ	42

ВСТУП

Мета вивчення дисципліни «Соціологія зі змістовим модулем «Соціологія девіантної поведінки» полягає в забезпеченні студентів спеціальності «Соціальна робота» фундаментальними знаннями та розумінням соціологічних концепцій, теорій і методів. Вона спрямована на формування уявлення про соціальні процеси, структури та взаємодії, а також орієнтована на формування здатності аналізувати складні соціальні явища в контексті професійної діяльності.

У процесі вивчення дисципліни студенти знайомляться з різними соціологічними теоріями, зокрема функціоналізмом, конфліктологічним підходом, символічним інтеракціонізмом тощо, також із основними соціологічними концепціями, такими як соціальна структура, соціальні нерівності, соціальні інститути тощо. Вивчення соціальних процесів, таких як соціалізація, мобільність, інклюзія допоможе краще зрозуміти динаміку соціальних змін. Також студенти матимуть змогу ознайомитися з методами збирання даних, аналізу інформації та проведення соціологічних досліджень.

У межах змістового модуля «Соціологія девіантної поведінки» студенти отримують теоретичні знання та методологічні навички, що дозволять їм аналізувати, пояснювати та працювати з явищами девіації, а також розробляти підходи щодо запобігання та реабілітації девіантної поведінки.

Отримані знання студенти зможуть застосовувати для вивчення соціальних явищ, виявлення трендів і планування соціальних програм. Знання соціологічних теорій і розуміння соціальних процесів дозволить студентам брати участь у розробленні соціальних політик і програм, застосовувати соціологічні концепції та методи для взаємодії з різними соціальними групами, зокрема участь в обговоренні та розв'язанні соціальних проблем, а також для проведення освітніх заходів і тренінгів, спрямованих на розуміння та профілактику девіантної поведінки.

Методичні рекомендації містять розширений зміст кожної теми, питання для обговорення, аналітичні та творчі завдан-

ня. Студенти можуть перед кожним заняттям ознайомитися з розширеним змістом теми та вивчити матеріали, які розглядатимуться. Це допоможе їм заздалегідь зрозуміти тему та підготуватися до дискусій. Для підготовки до практичних занять студенти можуть використовувати питання для обговорення. Виконання аналітичних завдань допоможе глибше зрозуміти окремі теми, а під час виконання творчих завдань студенти можуть виявити свою креативність і глибше опрацювати матеріал.

ТЕМА 1

СОЦІОЛОГІЯ ЯК НАУКА

Об'єкт і предмет соціології. Основні категорії соціологічної науки. Поняття соціального та соціетального. Структура соціології. Загальносоціологічна теорія, спеціальні та галузеві соціологічні теорії, прикладна соціологія, процеси їхньої взаємодії та диференціації. Методи соціологічного пізнання. Проблема теоретичного та емпіричного дослідження соціального факту. Соціологія в системі соціогуманітарних наук. Функції соціології: пізнавальна, методологічна, прикладна, прогностична.

Передумови виникнення соціології. Основні етапи розвитку соціологічної думки. О. Конт і соціологія позитивізму. Г. Спенсер як засновник органічної школи в соціології. Соціологія Е. Дюркгейма: «соціологізм» і вчення про метод. Соціологічна концепція М. Вебера: теорія ідеальних типів, розуміюча соціологія, взаємодія релігії та економіки. Формальна школа в соціології (Ф. Тьоніс, Г. Зіммель). Індустріалізація 20–30-х років ХХ століття, «технологізація» та «індустріалізація» соціологічного знання. Чиказька школа життя як центр формування сучасної емпіричної соціології (А. Смолл, У. Томас, Ф. Знанецький, Р. Парк, Є. Берджес).

Питання для обговорення

1. Чому соціологія О. Конта отримала назву «позитивістська»?
2. Чому Е. Дюркгейма вважають «батьком соціології»? Проаналізуйте теорію Е. Дюркгейма і поясніть зазначену думку.
3. Проаналізуйте функції соціології (пізнавальна, методологічна, прикладна, прогностична). Наведіть приклади прояву цих функцій.
4. Що таке «соціологічні закони» і чим вони відрізняються від законів інших наук?
5. Взаємодія релігії та економіки в соціологічній теорії Макса Вебера: дослідження впливу протестантизму на розвиток капіталізму.

6. Роль і внесок Чиказької школи в розроблення та застосування методів емпіричної соціології.

Аналітичні завдання

1. Порівняльний аналіз загальносоціологічної теорії та спеціальних соціологічних теорій: у чому полягають відмінності та взаємозв'язок між загальними та спеціальними теоріями в соціології?

2. Аналіз ролі прикладної соціології в суспільстві: які практичні застосування мають соціологічні дослідження і як вони впливають на соціальні зміни?

3. Аналіз взаємозв'язку соціології із соціальною роботою: теоретичні та прикладні аспекти.

Творчі завдання

1. Створіть концептуальну карту, яка відобразить структуру взаємозв'язків соціології та соціальної роботи.

2. Напишіть есе про роль і значення соціологічного пізнання в розумінні та поясненні соціальної дійсності. Зверніться до функцій соціології, указаних у лекції.

3. Розробіть проект прикладної соціологічної дослідницької роботи, спрямованої на розв'язання актуальної соціальної проблеми в межах роботи з окремою соціальною групою (діти, люди похилого віку, безробітні тощо). Визначте мету дослідження, методи збирання та аналізу даних, а також потенційні рекомендації та рішення, які можуть бути виведені з вашого дослідження.

ТЕМА 2 ПРИКЛАДНА СОЦІОЛОГІЯ

Поняття методології, методу, методики та процедури в соціологічному дослідженні. Функції та призначення прикладного соціологічного дослідження. Поняття, структура, цілі та функції соціологічного дослідження. Види соціологічного дослідження. Підготовка дослідження: розвідувальне, описове, аналітичне, точкове та панельне. Етапи соціологічного дослідження. Підготовка дослідження: формулювання теми, розроблення програми та інструменту дослідження. Методологічний розділ програми: визначення проблеми, цілі та завдання об'єкта та предмета дослідження, формулювання гіпотез, попередній системний аналіз об'єкта дослідження. Польовий етап: збирання емпіричної інформації, аналіз інформації про об'єкт, що досліджується, проведення обстеження за складеною методикою. Первинне опрацювання матеріалів соціологічного дослідження. Підготовка інформації для оброблення. Аналіз отриманих даних, їхнє теоретичне осмислення, формулювання емпіричних закономірностей. Складання звіту за підсумками дослідження, розроблення висновків і рекомендацій.

Питання для обговорення

1. Відмінність між поняттями методології, методу, методики та процедури в соціологічному дослідженні. Які функції виконують ці аспекти дослідження?
2. Які методи та техніки використовують для оброблення та аналізу соціологічних даних?
3. Зробіть огляд різних типів соціологічного дослідження (розвідувальне, описове, аналітичне, точкове та панельне). Чим вони відрізняються і в яких ситуаціях потрібно використовувати кожне з них?
4. Як соціальні працівники можуть використати результати соціологічних досліджень у своїй роботі?
5. Етичні аспекти соціологічного дослідження (проаналізуйте на основі вивчення конкретної соціальної групи).

6. Які методологічні підходи та інструменти використовують для вимірювання впливу та оцінювання результатів соціальних програм?

Аналітичні завдання

1. Проаналізуйте різницю між описовим дослідженням і аналітичним дослідженням у соціології.

2. Розгляньте польовий етап соціологічного дослідження: збирання емпіричної інформації, аналіз інформації про об'єкт, що досліджується, і проведення обстеження. Які виклики та труднощі можуть виникнути на цьому етапі?

3. Які елементи повинні входити до звіту за підсумками дослідження?

Творчі завдання

1. Проведіть спостереження та вивчіть соціальне явище в реальному середовищі (явище може бути будь-яким, на ваш вибір: спілкування дітей на ігровому майданчику, поведінка хворих у поліклініці, молодь у кафе тощо). На основі спостереження запропонуйте можливі варіанти соціологічного дослідження соціального явища.

2. Напишіть по два відкритих, напівзакритих і закритих запитання до анкети.

3. Проведіть соціологічне дослідження певної соціальної теми на основі альтернативних джерел даних, таких як соціальні мережі, блоги чи інтернет-форуми. Результати дослідження презентуйте у вигляді відеопрезентації.

ТЕМА 3 СУСПІЛЬСТВО ЯК СИСТЕМА

Соціальна система та принципи системного аналізу. Основні засади системного підходу до суспільства. Соціальна взаємодія як фундамент суспільного життя. Суспільство як система соціальних зв'язків, соціальних взаємодій, соціальних взаємин.

Соціологічний підхід до розуміння суспільства. Держава та суспільство. Основні ознаки суспільства за Е. Шилзом. Теорії походження суспільства: інструментальна, гендерна, кратична, семантична. Типологія суспільств (Ленські): мисливців і збирачів, городницькі, аграрні, промислові. Белл: постіндустріальне суспільство та його економічні характеристики. Громадянське суспільство: соціологічний та ідеологічний підходи.

Конфліктологічний підхід до суспільства. Функціональний підхід до суспільства Г. Спенсера. Системно-функціональна теорія суспільства Т. Парсонса.

Концепція соціального інституту. Види та функції соціальних інститутів. Основні положення концепції соціальних інститутів Веблена. Ознаки соціальних інститутів. Інституціоналізація. Історичні тенденції розвитку соціальних інститутів. Характеристика основних підсистем суспільства: політичної, економічної, духовної та соціальної.

Питання для обговорення

1. Чому суспільство має характеристики системи? Поясніть на конкретних прикладах.
2. Теорія індустріального суспільства (Р. Арон, У. Ростоу).
3. Теорія конвергенції (Д. Белл, З. С. Бжезінський).
4. Теорія постіндустріального суспільства (О. Тоффлер).
5. У межах якої підсистеми (або підсистем) суспільства функціонує система соціальної допомоги?
6. Громадянське суспільство та соціальна робота – взаємодія та взаємозв'язки.

Аналітичні завдання

1. Проаналізуйте традиційну економічну систему на прикладі конкретної сучасної країни. Які соціоекономічні особливості характерні для цієї країни? Наведіть конкретні приклади.

2. Проаналізуйте планову (централізовану) економічну систему на прикладі конкретної сучасної країни. Поясніть, як така система впливає на життя людей. Наведіть конкретні приклади.

3. Проаналізуйте ринкову економічну систему на прикладі конкретної сучасної країни. Які переваги та ризики має така система? Наведіть конкретні приклади.

Творчі завдання

1. Проаналізуйте особливості будь-якої соціальної групи (родина, студентська група, група друзів, громадська організація) з позицій структурно-функціонального підходу. Презентуйте результат вашого аналізу у вигляді колажу.

2. Як духовна та соціальна підсистеми впливають одна на одну? Опишіть цей взаємовплив, наведіть приклади.

3. Як постіндустріальне суспільство змінює життя сучасних літніх людей? Проаналізуйте на прикладі конкретної країни.

ТЕМА 4 СОЦІОЛОГІЯ КУЛЬТУРИ

Культура як соціальна система. Культура як соціальне явище. Специфіка соціологічного підходу до її розуміння. Культура як ціннісно-нормативна система та чинник соціальних змін. Культура та цивілізація. Структура та основні елементи культури (цінності, норми, звичаї, традиції, ідеологія). Функції культури. Інститути культури: поняття, види, взаємодія. Способи організації суспільства та типи культур. Елітарна, народна та масова культура. Поняття субкультури та контркультури. Взаємодія економіки, соціальних відносин і культури. Концепція культурного процесу. Короткострокові та довготривалі соціокультурні процеси. Поняття культурного лага. Культурна акумуляція та культурне виснаження. Культурна інтеграція та культурна диверсифікація. Культурна дифузія. Діалог культур. Роль культурних контактів. Акультурація та інкультурація як способи культурної адаптації. Культурна асиміляція. Культурна автономія та культурна замкнутість, сегрегація. Культурна експансія, культурний колоніалізм та імперіалізм. Культурна експансія та культурна агресія. Європоцентризм, американоцентризм, азіоцентризм, африканізм. Культурні конфлікти та чинники глобальної міжкультурної інтеграції.

Питання для обговорення

1. Взаємодія між економікою, соціальними відносинами та культурою.
2. Структура та основні елементи культури (цінності, норми, звичаї, традиції, ідеологія).
3. Функції культури в суспільстві.
4. Елітарна, народна та масова культура: відмінності та взаємодія.
5. Поняття субкультури та контркультури: їхні роль і значення.
6. Культурна дифузія та діалог культур: взаємодія та обмін між культурами.

Аналітичні завдання

1. Проаналізуйте вплив масової культури на формування стереотипів та ідентичності в підлітків.
2. Проаналізуйте вплив гендерних стереотипів на процеси виховання дівчат і хлопців.
3. Як впливають культурні чинники на здоров'я та спосіб життя?

Творчі завдання

1. Напишіть коротку історію, що ґрунтується на взаємодії представників двох різних культур у мультикультурному суспільстві. З якими проблемами та викликами стикаються герої та як вони долають відмінності?
2. Створіть колаж зображень, що символізує різні аспекти культури. Поясніть вибір кожного елемента та його зв'язок із певною соціальною групою.
3. Проаналізуйте історію народження та розвитку певної музичної субкультури та створіть її «генеалогічне дерево», що відображає вплив різних жанрів і груп на розвиток цієї музичної субкультури.

ТЕМА 5

СОЦІАЛЬНІ ЗМІНИ ТА СОЦІАЛЬНИЙ РОЗВИТОК

Концепція соціальних змін. Чинники соціальних змін. Механізм соціальних змін. Прогнозування соціальних змін. Соціальні зміни та соціальна стабільність. Соціальна еволюція та революція. Основні теорії революції. Концепція соціального розвитку. Соціальний прогрес і його критерії. Суперечливість соціального прогресу. Класичний еволюціонізм (О. Конт, Е. Дюркгейм, Ф. Тьоніс). Неоеволюціонізм (Л. Уайт, Г. Ленські, Т. Парсонс). Однолінійні теорії розвитку суспільства (К. Маркс, Р. Арон, Д. Белл). Теорії модернізації та конвергенції. Теорія єдиної цивілізації Ф. Фукуями. Багатолінійні теорії розвитку суспільства (О. Шпенглер, А. Тойнбі, П. Сорокін). Концепція К. Вітфогеля. Футурологія про долю світової цивілізації. Римський клуб. Глобалізація – сутність і значення. Антиглобалізм та альтерглобалізм. Теорії залежності. Світосистемний підхід (Ф. Бродель, І. Валлерстайн). Цивілізаційний підхід (С. Хантінгтон).

Питання для обговорення

1. Однолінійні теорії розвитку суспільства.
2. Теорії модернізації та конвергенції.
3. Соціальні зміни та соціальна стабільність: взаємозв'язок і відмінність.
4. Опишіть різницю між еволюційним і революційним розвитком суспільства.
5. Соціальний прогрес і його критерії: різні підходи та оцінювання досягнень.
6. Як глобалізм проявляється в повсякденному житті?

Аналітичні завдання

1. На прикладі конкретної соціальної групи українського суспільства проаналізуйте основні чинники, що впливають на зміни в життєдіяльності цієї групи. Які з них мають найбільше значення?

2. Які соціальні групи краще функціонують у ситуації соціальних змін, а які – у період соціальної стабільності? Поясніть чому.

3. Як соціальні працівники можуть впливати на соціальні зміни?

Творчі завдання

1. Зробіть самостійно фото, яке б відображало ідею соціальних змін.

2. Створіть альтернативний історичний наратив, який змінив перебіг подій, і покажіть, до яких різних соціальних змін це може призвести.

3. Створіть відео, у якому відобразіть позицію конкретної соціальної групи, та покажіть, що ця соціальна група має потребу у змінах. Використайте емоційний відеоряд.

ТЕМА 6

СОЦІАЛЬНА СТРУКТУРА ТА СОЦІАЛЬНА СТРАТИФІКАЦІЯ

Співвідношення понять «соціальна структура» та «соціальна стратифікація». Соціальна стратифікація як матриця соціальної структури. Статусна теорія М. Вебера. Етимологія та багатозначність терміна «стратифікація». Поняття та сутність соціальної стратифікації. Чинники соціальної стратифікації (природна та штучна). Характер і функції соціальної стратифікації. Проблема дестратифікації (відкриті та закриті системи стратифікації). Основні критерії стратифікації. Моделі стратифікації (дихотомічна, багатовимірна, варіативна та ін.). Типи та види стратифікації.

К. Маркс і М. Вебер як представники та засновники двох основних підходів у вивченні соціальної стратифікації. Теорія стратифікації П. Сорокіна. Специфіка методів і принципів вивчення соціальної стратифікації емпіричною соціологією («класова ідентифікація», «оцінювання репутації», об'єктивна диференціація).

Сучасні теорії, гіпотези та розуміння соціальної стратифікації в соціології (Р. Дарендорф, Д. Трейман, П. Бурдьє, М. Кон, М. Хагоньян, У. Уорнер). Чотири шкали стратифікації. Стратифікація та ранжування. Стратифікаційний профіль і профіль стратифікації. Історична типологія стратифікації (рабство, касти, стани, класи) та її основні параметри. Класичне та сучасне роботодавництво. Особливості кастової системи стратифікації. Динаміка класової системи стратифікації. Соціальна стратифікація різних суспільств (розвинутих і таких, що розвиваються, інформаційних і постіндустріальних, демократичних та авторитарних в умовах глобальних (соціально-економічних, політичних і культурних) змін.

Питання для обговорення

1. Соціальна стратифікація та соціальна нерівність.
2. Моделі стратифікації (дихотомічна, багатовимірна, варіативна).

3. Соціальна стратифікація в інформаційному суспільстві.
4. Порівняльний аналіз різних систем стратифікації: класова, кастова, станова.
5. Роль освіти та доступу до освітніх ресурсів у процесі соціальної стратифікації.
6. Соціальна стратифікація та люди похилого віку: доступ до ресурсів і послуг для старшого покоління.

Аналітичні завдання

1. Порівняльний аналіз підходів Маркса та Вебера у вивченні соціальної стратифікації: класова теорія проти статусної теорії.
2. Оберіть дві з перелічених сучасних теорій і гіпотез про соціальну стратифікацію: Р. Дарендорф, Д. Трейман, П. Бурдьє, М. Кон, М. Хагоньян, У. Уорнер, зробіть порівняльний аналіз теорій.
3. Концепція соціальної стратифікації в контексті глобальних змін: аналіз впливу глобалізації, постіндустріалізації та культурної різноманітності на структуру та динаміку соціальної стратифікації в різних суспільствах (на прикладі конкретної країни).

Творчі завдання

1. Створення фотоесе, що ілюструє різні аспекти соціальної стратифікації в повсякденному житті: сфери освіти, роботи, культури та соціальної взаємодії (на прикладі однієї сфери).
2. Помандруйте в населеному пункті, у якому ви живете. Зробіть фото різних частин міста (села), які ілюструють наявність соціального розшарування.
3. Запропонуйте ідею проєкту, який би допоміг незахищеним верствам населення покращити своє становище в соціальній структурі.

ТЕМА 7 СОЦІАЛЬНА МОБІЛЬНІСТЬ

Мобільність як ядро соціальних процесів розвитку та змін. Якісні та кількісні критерії мобільності. Традиційне та сучасне уявлення про мобільність. «Метафора мобільності» Д. Уррі. Поняття та сутність соціальної мобільності. Чинники та умови соціальної мобільності. Мобільність і соціальне відтворення. Типологія соціальної мобільності. Горизонтальна та вертикальна мобільність. Висхідні та низхідні мобільності. Групова та індивідуальна соціальна мобільність. Міжпоколінна та внутрішньопоколінна мобільність. Міжкласова та внутрішньокласова мобільність. Канали, ліфти та бар'єри соціальної мобільності. Механізми інфільтрації («формула інфільтрації», «принцип Пітера», «тестування ситом»).

Основні показники соціальної мобільності (кількісні та якісні). Рівень, ступінь, швидкість та інтенсивність соціальної мобільності. Загальна характеристика економічної, політичної, професійної та соціокультурної мобільності. Особливості структурної мобільності.

Соціальна мобільність: концепції. Класова теорія мобільності К. Маркса. Теорія соціальної мобільності П. Сорокіна. Міфи соціальної мобільності П. Саундерс. П. Бергер про форми соціальної мобільності. М. Ліпсет і Р. Бендікс про зв'язок мобільності з розвитком постіндустріального суспільства. П. Блау про зв'язок мобільності з ідеєю соціальної справедливості. Співвідношення поняття соціальної мобільності з поняттями міграції та маргіналізації. Міграція як вид соціальної мобільності. Види, тенденції та історичні форми міграції. Соціально-економічна детермінантна міграція. Міграція як соціальна технологія. Специфіка фаз міграційного переходу. Маргінальність як невизначеність самоідентифікації груп і проміжне становище в соціальній структурі.

Теми для обговорення

1. Соціальна мобільність і соціальна справедливість: аргументація за і проти ідеї, що соціальна мобільність сприяє досягненню справедливого суспільства.

2. Типи соціальної мобільності в сучасному суспільстві: горизонтальна, вертикальна, внутрішньопоколінна, міжпоколінна, міжкласова та внутрішньокласова.

3. Типи міграції (внутрішня, міжнародна, робоча тощо) та їхній вплив на зміну соціального статусу людини.

4. Мобільність у постіндустріальному суспільстві.

5. Історичні форми міграції.

6. Види та чинники маргінальності.

Аналітичні завдання

1. Проаналізуйте вплив вертикальної та горизонтальної мобільності на соціальні зміни та розвиток суспільства.

2. Проаналізуйте поняття маргінальності, опишіть чинники та умови, що можуть спричинити виникнення маргінальних груп у суспільстві.

3. Розгляньте різні форми маргінальності, такі як безробіття, бідність, бездомність і соціальна ізоляція, оцініть їхній вплив на соціальну динаміку та суспільство загалом. Аналіз можна виконати на прикладі однієї форми маргінальності.

Творчі завдання

1. Створіть художній проєкт, який візуалізує життя та досвід маргінальних груп у суспільстві (на прикладі однієї групи).

2. Запропонуйте ідею соціальної кампанії, спрямованої на боротьбу з маргінальністю. Запропонуйте конкретні заходи та програми, які можуть допомогти покращити становище маргінальних груп і сприяти їхній інтеграції в суспільство.

3. Проведіть польове дослідження, що вивчає досвід і думки маргінальних груп. Зберіть їхні розповіді, інтерв'ю чи відеозаписи та створіть документальний проєкт, який дозволить їм висловити свої голоси та поділитися своїми переживаннями з широкою аудиторією.

ТЕМА 8

СОЦІАЛЬНІ СПІЛЬНОТИ, ГРУПИ, ОРГАНІЗАЦІЇ

Поняття соціальної спільноти. Види соціальних спільнот. Агрегація та соціальна категорія. Квазігрупи: поняття та типи. Аудиторія, натовп, соціальні кола. Визначення та ознаки соціальної групи. Співвідношення понять «соціальна спільнота» та «соціальна група». Відмінність соціальної групи від статистичних категорій і соціальних агрегацій (натовп, публіка).

Групи та колективи. Види соціальних груп. Формальні та неформальні, великі та малі, первинні та вторинні, цільові та нецільові. Інгрупи та аутгрупи. Референтна група. Ідентичність, інтеграція та солідарність із групою. Структура групи. Формальна та неформальна структури групи. Групова динаміка. Лідерство та керівництво у групах. Види лідерства.

Концепція соціальної організації. Її ознаки: співвідношення із соціальними групами та інститутами. Системний та екологічний підходи в соціології організацій. Еволюція організаційних систем. Сучасні тенденції розвитку організацій. Елементи соціальної організації (соціальна структура, цілі, члени організації, зовнішнє оточення). Механізми та функції організації. Типологія. Соціальна організація та управління. Теорії соціальних організацій (А. Файоль, М. Вебер, Е. Мейо та ін.). Внутрішнє середовище організацій. Організаційні структури. Технологія як основа побудови організацій. Організація як соціотехнічна система. Організаційна культура. Персонал організацій. Організація та зовнішнє оточення. Клієнтне середовище організації. Організації в сучасному конкурентному середовищі. Взаємодія організації з макросоціальним середовищем.

Питання для обговорення

1. Відмінності між соціальною спільнотою та соціальною групою. Які ознаки визначають кожне з цих понять і як вони взаємопов'язані?

2. Інгрупи та аутгрупи: їхнє значення та вплив на формування ідентичності та солідарності всередині групи.

3. Типи соціальних груп: формальні та неформальні, великі та малі, первинні та вторинні, цільові та нецільові. Які особливості та функції властиві кожному типу групи?

4. Взаємодія організацій із макросоціальним середовищем. Як зовнішнє середовище впливає на діяльність організацій та які стратегії вони використовують для адаптації до змін у навколишньому світі?

5. Роль організаційної культури всередині організації. Які чинники формують культуру організації?

6. Організаційні структури: формальна та неформальна структура організації. Які переваги та обмеження існують у кожного типу структури?

Аналітичні завдання

1. Проаналізуйте, як формальна та неформальна структура групи впливають на її функціонування та ефективність. Розгляньте, як лідерство та керівництво впливають на групову динаміку та досягнення цілей.

2. Оберіть дві теорії соціальних організацій, запропоновані А. Файолем, М. Вебером, Е. Мейо та ін. Порівняйте різні підходи до вивчення соціальних організацій і їхньої ролі в суспільстві. Розгляньте переваги та обмеження кожної теорії.

3. Як сучасні технологічні інновації, такі як цифровізація та автоматизація, впливають на організаційні процеси та структури? Наведіть приклади організацій, які успішно адаптуються до технологічних змін.

Творчі завдання

1. Підберіть серію ілюстрацій, які візуалізують різні типи соціальних груп.

2. «Дизайн-проект: створення інклюзивного середовища для різних соціальних груп». Опишіть ідею проекту, який урахує потреби та особливості різних соціальних груп. Наприклад, запропонувати дизайн інклюзивного парку, громадського простору або центру здоров'я з огляду на потреби, дітей, жінок, осіб з інвалідністю, людей похилого віку тощо.

3. «Дослідження стереотипів про соціальні групи». Самостійно оберіть конкретну соціальну групу, поспілкуйтеся зі знайомими або дослідіть соціальні мережі, проаналізуйте отриману інформацію з погляду наявності стереотипних уявлень про певну соціальну групу.

ТЕМА 9

СОЦІАЛЬНА ВЗАЄМОДІЯ ТА КОЛЕКТИВНА ПОВЕДІНКА

Типологія соціальної взаємодії у сферах: економічна, політична, професійна тощо. Первинна та вторинна сфери соціальних відносин. Спілкування, взаємодія, комунікація. Форми соціальної взаємодії: кооперація, конкуренція, конфлікт. Взаємодія як соціальний обмін: теорія Дж. Хоманса. Інтеракціонізм Дж. Міда. Первинна та вторинна сфери соціальних відносин і взаємодії. Типологія соціальної взаємодії. Форми соціальної взаємодії: кооперація, конкуренція, конфлікт. Джерела соціальної напруги. Соціальні конфлікти та логіка їхнього розвитку. Структура, функції та типологія конфліктів. Способи та технологія вирішення конфліктів. Соціологічні теорії конфліктів. Масова свідомість і масова дія. Форми масової поведінки та колективні дії. Масова істерія. Чутки та плітки. Паніка як форма масової поведінки та масової свідомості. Погром, бунт, смута – стихійні форми колективного протесту. Форми організованого протесту: прихований і відкритий пасивний протест, прихований і відкритий активний протест. Демонстрація як соціальний феномен. Типологія соціальних рухів: реформаторські, регресивні, утопічні та революційні рухи.

Питання для обговорення

1. Соціальна взаємодія: соціологічний аналіз.
2. Форми соціальної взаємодії: кооперація, конкуренція, конфлікт.
3. Теорія соціального обміну Дж. Хоманса.
4. Проаналізуйте сильні та слабкі сторони кооперації, конкуренції, конфлікту.
5. Порівняйте підходи К. Маркса та Р. Дарендорфа до соціальних конфліктів.
6. Інтерактивні форми спілкування в цифрову епоху: соціальні мережі, онлайн-платформи та їхній вплив на соціальну взаємодію.

Аналітичні завдання

1. На основі аналізу наукових джерел зробіть висновок, які стратегії взаємодії допомагають соціальним працівникам бути більш ефективними у своїй професійній практиці.

2. Розгляньте роль соціальної взаємодії між медичними працівниками та пацієнтами. Проаналізуйте, як комунікація і взаємодія впливають на якість охорони здоров'я, задоволеність пацієнтів і ефективність лікування.

3. Розгляньте взаємодію між викладачами, студентами та іншими учасниками освітнього процесу. Проаналізуйте, які чинники впливають на ефективність освітньої взаємодії.

Творчі завдання

1. Проведіть інтерв'ю з представником певної групи (наприклад, молодь, люди похилого віку, біженці тощо), дізнайтесь, які форми соціальної взаємодії найбільш характерні для цієї групи.

2. Створіть креативний знак протесту або символ, який відображає вашу позицію або протестну ідею щодо певного соціального явища.

3. Створіть плакат, який ілюструє важливість зв'язку та взаємодії в соціальних відносинах. Ви можете використовувати різні елементи дизайну, слова та зображення, щоб передати ідею про значущість ефективної комунікації, співробітництва та взаєморозуміння в соціальній взаємодії.

ТЕМА 10 СОЦІОЛОГІЯ КОМУНІКАЦІЙ

Комунікація в соціології. Види комунікаційних систем: природні та штучні системи. Рівні комунікації: лінгвістичний, металінгвістичний, паралінгвістичний, семіотичний, синтетичний. Вертикальна та горизонтальна комунікація. Моделі комунікації: ігрова теорія комунікації Й. Хейзінга, двоступенева модель комунікації та «ефект оркестрового вагона» П. Лазарсфельда, спіраль мовчання та «залізничний» тест Е. Ноель-Ноймана, комуникативна модель Г. Лассвелла, дифузна теорія та п'ять типів людей за ступенем прийняття. Модель міфологічної комунікації К. Леві-Строса. Теорія «лінгвістичної ввічливості» П. Браун і С. Левінсона. Принцип кооперації. Комуникативні постулати Г. Грайса. Теорія вербальної комунікації Дж. Гамперца. Міжкультурні соціолінгвістичні дослідження принципу кооперації. Масово-комуникативна дія В. Ліппмана.

Соціальні ігри як спосіб комунікації за Е. Берном. Аксиоми міжособистісної комунікації за Вацлавіком. Концепція гендерлекту. Особливості чоловічого та жіночого гендерлектів. Значення соціальної підтримки у вирішенні когнітивного дисонансу (Фестингер). Дві комуникативні стратегії: вплив і взаємодія. Агітація, пропаганда, контрпропаганда. Маніпуляція як форма комунікації.

Теми для обговорення

1. У чому суть комуникативної моделі Г. Лассвелла?
2. Яку роль у процесі масово-комуникативної дії В. Ліппман відводив стереотипам?
3. Які аргументи навів П. Лазарсфельд для обґрунтування своєї теорії?
4. Дайте визначення понять «агітація», «пропаганда», «контрпропаганда». Наведіть приклади.
5. Що таке маніпуляція свідомістю? Які механізми здійснення маніпулятивного впливу?

6. У чому полягає специфіка горизонтальної та вертикальної комунікації в організаціях?

Аналітичні завдання

1. Аналіз моделі міфологічної комунікації К. Леві-Строс. Які аспекти міфологічної комунікації можна виявити в сучасному суспільстві та масових медіа? Наведіть приклади та проаналізуйте їхній вплив на громадську думку.

2. Порівняйте та проаналізуйте дві комунікативні стратегії: вплив і взаємодію. Які ситуації передбачають використання кожної із стратегій і як вони впливають на результати комунікації?

3. Ознайомтеся з аксіомами міжособистісної комунікації за Вацлавіком і проаналізуйте, як їхнє застосування може покращити якість взаємодії між людьми. Обговоріть реальні ситуації, коли застосування аксіом може бути особливо корисним.

Творчі завдання

1. Створіть колаж із різних комунікативних елементів – слів, символів, зображень тощо для уявлення різноманіття взаємодії та обміну інформацією.

2. «Комунікативна капсула часу». Уявіть, що ви створюєте капсулу часу, де хочете зберегти комунікативні особливості різних соціальних груп. Створіть 2–3 коротких описи комунікаційних стилів і поведінки представників різних груп.

3. Оберіть дві соціальні групи (наприклад, молодіжна субкультура, працівники певного підприємства, представники певної національності тощо). Проведіть спостереження, інтерв'ю або аналіз даних із відкритих джерел. Зробіть порівняльний аналіз особливостей комунікації в обраних групах.

ТЕМА 11

СОЦІОЛОГІЯ ОСОБИСТОСТІ

Людина, індивід, особистість, актор, суб'єкт, об'єкт. Система «суспільство – особистість». Категорія «особистість» у соціальних науках. Проблематика у визначенні категорії «особистість» у соціології. Специфіка вивчення особистості в соціології. Особистість як соціальний тип. Рольова теорія особистості: поняття соціального статусу та соціальної ролі (Дж. Мід, Т. Парсонс, Р. Мертон). Особистість у теорії символічного інтеракціонізму: процес формування «концепції власного Я» (Дж. Мід, Ч. Кулі). Соціодраматична теорія особистості (І. Гофман). Біхевіористська теорія особистості: концепція «оперантної поведінки» (Б. Скіннер). Психоаналітична теорія особистості З. Фрейда: структура свідомості та структура особистості. Гуманістична теорія особистості Е. Фромма та А. Маслоу: особистість як творча істота. Соціальний статус і соціальні ролі особистості. Диспозиція особистості. Основні теорії соціології особистості (теорія соціальних ролей, концепція дзеркального «Я»). Статусно-рольова концепція особистості. Поняття та види статусів: аскриптивний, досягнений, змішаний статуси. Рольова теорія особистості. Характеристики соціальної ролі за Парсонсом (емоційність, спосіб дотримання, масштаб, формалізація, мотивація). Міжрольові та внутрішньорольові конфлікти. Концепція соціалізації. Поняття та зміст процесу соціалізації. Первинна та вторинна соціалізація. Поняття «соціалізація», «ресоціалізація» та «десоціалізація». Основні етапи, агенти та інститути, чинники та умови соціалізації.

Питання для обговорення

1. Інтеракціоністський підхід до формування особистості: як взаємодія з іншими людьми впливає на концепцію власного «Я»?
2. Соціальна роль і соціальний статус: у чому різниця між цими поняттями та як вони взаємопов'язані?
3. Процес соціалізації: які етапи та інститути мають найбільший вплив на формування соціальної поведінки та цінностей людини?

4. Роль родини в первинній соціалізації: як сімейне оточення впливає на розвиток особистості дитини?

5. «Ресоціалізація» та її роль в адаптації особистості до нових соціальних умов (наприклад, у в'язниці або в новому робочому середовищі).

6. Конфлікти ролей: як міжрольові та внутрішньорольові конфлікти можуть вплинути на поведінку та самовідчуття особистості?

Аналітичні завдання

1. Проаналізуйте вплив освітніх інститутів на формування особистості студентів.

2. Як сімейні стереотипи та ролі впливають на формування індивідуальних характеристик особистості в дітей і підлітків?

3. Аналіз впливу технологій і віртуального простору на соціалізацію підлітків і молоді, дослідження ризиків і можливостей онлайн-середовища.

Творчі завдання

1. Уявіть себе в різних соціальних ролях, таких як студент, друг, співробітник, дочка / син, громадянин тощо. Потім створіть колаж, який відобразатиме кожен ролі і дайте короткий опис, які соціальні очікування та вимоги пов'язані з кожною з них.

2. Проведіть інтерв'ю з представниками різних поколінь, щоб з'ясувати, як змінюються соціальні ролі та цінності з часом. Проаналізуйте отриману інформацію, зробіть висновки.

3. Оберіть відому особистість (історичну, політичну, культурну чи літературну), проаналізуйте історичні факти та особисте життя обраної особи. Проаналізуйте, як соціальні умови вплинули на формування цієї людини, які ідеї та цінності привнесли ця особистість у суспільство, як ці ідеї вплинули на прийдешні покоління.

ТЕМА 12

СОЦІОЛОГІЯ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ

Об'єкт, предмет і завдання соціології девіантної поведінки. Теоретико-методологічний та емпіричний рівні дослідження девіантної поведінки. Основні підходи до визначення девіантності: статистичний, абсолютистський, реакціоністський, нормативний (контекстуальний). Понятійний апарат соціології девіантної поведінки. Співвідношення понять «девіація», «соціальне відхилення», «соціальна патологія», «асоціальна поведінка», «соціальна дезорганізація», «делінквентна поведінка». Позитивні та негативні девіації. Гіперздібності, вундеркінди. Первинні та вторинні девіації. Патологічні та непатологічні форми девіантної поведінки. Основні форми протиправної, асоціальної та деструктивної поведінки. Місце соціології девіантної поведінки в системі суміжних наук, що вивчають соціальні відхилення. Типологія девіантної поведінки залежно від типу взаємодії індивіда з реальністю: делінквентна, адиктивна, патохарактерологічна, психопатологічна. Клінічні форми девіантної поведінки (агресія, аутоагресія, харчова девіація, комунікативні девіації, етнокультурні варіанти девіантної поведінки, вікові девіації, професійні девіації).

Питання для обговорення

1. Вивчення девіантної поведінки в соціології.
2. Різниця між поняттями «соціальне відхилення» та «соціальна патологія».
3. Позитивна девіація.
4. Агресія як елемент соціальної поведінки.
5. Деструктивна поведінка.
6. Етнокультурні варіанти девіантної поведінки.

Аналітичні завдання

1. Соціальні аспекти насильства в родині та їхній вплив на формування девіантної поведінки в дітей.

2. Механізми соціальної адаптації осіб, звільнених із в'язниці.
3. Роль медичної та соціальної стигми у формуванні девіантних поведінкових моделей в осіб із психічними розладами.

Творчі завдання

1. Створіть колаж, який відобразатиме різні прояви соціальної дезорганізації та девіантної поведінки в суспільстві.
2. Проаналізуйте прояви девіантної поведінки в популярній культурі (фільми, музика, телешоу, соціальні медіа). Зробіть звіт із різними відеозразками девіантності.
3. Запропонуйте альтернативні методи реабілітації та реінтеграції людей із девіантною поведінкою в суспільство.

ТЕМА 13

СОЦІОСТРУКТУРНІ ТЕОРІЇ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ

Соціальне оточення та девіація. Чиказька школа: теорії міської екології та соціальної дезорганізації. Соціологічні теорії навчання. Теорія диференційної асоціації Е. Сатерленда. Теорія диференційної ідентифікації Д. Глейзера. Теорія соціального навчання Р. Айкерса. Культура та девіантність. Теорія конфлікту культур Т. Селліна. Теорія субкультури. Теорія нейтралізації: делінквентність і дрейф. У. Міллер: делінквентність і культура нижчого класу. Ф. Ферракуті та М. Вольфганг: субкультури насильства.

Класичні та сучасні аномічні теорії. Концепція аномії Р. Мертона. Теорія фрустрації статусу А. Коена. Теорія диференційних можливостей Р. Клоурда та Л. Оліна. Загальна теорія девіантної поведінки Т. Парсонса та інші модифікації теорії аномії. Загальна теорія напруги Р. Агню. Девіантна кар'єра та теорія життєвого шляху.

Питання для обговорення

1. Теорія соціальної дезорганізації та девіація.
2. Девіація як результат соціального навчання.
3. Молодіжні девіантні контркультури.
4. Теорія аномії – класичні та сучасні теорії.
5. Теорія фрустрації статусу Коена.
6. Девіантна кар'єра.

Аналітичні завдання

1. Проаналізуйте теорію соціального навчання Р. Айкерса та її роль у поясненні формування девіантних патернів поведінки. Наведіть приклади з реального життя, що підтверджують або спростовують цю теорію.

2. Розгляньте зв'язок між культурою та девіантністю на прикладі теорії конфліктів культур Т. Селліна. Які культурні чинники можуть сприяти появі девіантної поведінки та як суспільство може протистояти цим негативним тенденціям?

3. Які соціально-економічні, культурні та психологічні аспекти можуть бути пов'язані з девіантною поведінкою різних груп населення? Для виконання такого завдання достатньо взяти дві різні соціальні групи та порівняти чинники, що спричиняють девіантну поведінку представників цих груп.

Творчі завдання

1. Зробіть відеопрезентацію, у якій покажіть роль соціального працівника в запобіганні та подоланні девіантної поведінки в молоді.

2. Створіть плакат з інформацією про різні соціальні програми та ресурси, призначені для соціальної реабілітації людей із девіантною поведінкою.

3. Створіть «карту ресурсів» для соціальних працівників, яка міститиме інформацію про різні організації, програмні заходи та фахівців, які допомагають людям із певною формою девіантної поведінки (на прикладі населеного пункту, у якому ви проживаєте).

ТЕМА 14

ІНТЕРАКЦІОНІСТСЬКІ ТА КОНФЛІКТОЛОГІЧНІ ТЕОРІЇ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ

Інтеракціоністська перспектива аналізу: процесуальні теорії. Теорії стигматизації. Теорія «драматизації зла» Ф. Танненбаума. Стигматизація за Е. Лемертом: первинне та вторинне відхилення. Стигматизація за нормативною моделлю Г. Беккера та девіантна кар'єра. Соціоструктурна модель стигматизації Ф. Зака. Теорія реінтегративного сорому Дж. Брайтуайта. Подальший розвиток теорій стигматизації. Драматургічний підхід І. Гофмана та девіантність. Конфліктологічний підхід: радикально-критична кримінологія та неомарксизм. Теорія групового конфлікту Д. Волда. Теорія криміналізації О. Терка. Політекономія злочинності У. Чемблісса. Неомарксистська теорія закону та злочинності Р. Куїнні. Теорія вікової залежності Д. Грінберга. Теорія виробництва делінквентності М. Колвіна та Дж. Паулі.

Питання для обговорення

1. Стигматизація за Е. Лемертом: первинне та вторинне відхилення.
2. Соціоструктурна модель стигматизації Ф. Зака.
3. Драматургічний підхід І. Гофмана та девіантність.
4. Теорія групового конфлікту Д. Волда.
5. Теорія криміналізації О. Терка.
6. Теорія виробництва делінквентності М. Колвіна та Дж. Паулі.

Аналітичні завдання

1. Порівняльний аналіз підходів до вивчення девіантності: інтеракціоністський підхід (І. Гофман) та конфліктологічний підхід (Д. Волд, А. Терко).
2. Дослідження впливу стигматизації на життєві шанси та можливості девіантних осіб: як стигматизація впливає на соціальне прийняття та доступ до ресурсів.

3. Аналіз патернів девіантної поведінки в різних культурах: порівняння соціокультурних чинників, які впливають на прояви девіантності.

Творчі завдання

1. Стигматизація в масовій культурі: аналіз образів девіантних персонажів у кіно, телесеріалах або літературі та їхній вплив на сприйняття девіантної поведінки в суспільстві. Для виконання роботи достатньо ретельно проаналізувати одного персонажа.

2. Девіантна поведінка та вік: вивчення впливу вікових характеристик на ймовірність прояву девіантної поведінки. Результати подайте у вигляді презентації.

3. Пенітенціарні системи в різних країнах: порівняльний аналіз підходів до реабілітації ув'язнених і запобігання рецидиву злочинів. Для порівняння достатньо взяти дві країни.

ТЕМА 15

ЗЛОЧИННІСТЬ І КРИМІНАЛЬНА ПОВЕДІНКА

Кримінальність і криміногенність як соціальні явища. Теоретичні підходи визначення кримінальності. Суб'єктно-об'єктні характеристики кримінальної поведінки. Види суспільно-злочинних діянь. Професійна злочинність як замкнута суспільно небезпечна підсистема. Кримінальна злочинність. Господарська злочинність. Корислива злочинність. Організована злочинність. Політична злочинність. Нормативно-ціннісні характеристики кримінальної спільноти. Особливості кримінальної субкультури. Механізми трансляції нормативно-ціннісних елементів кримінальної культури. Молодь у криміналізованій системі суспільства. Соціальні принципи та сутність злочинності в суспільстві (за теоріями Т. Тарда, Е. Сазерленда, В. Квінні, Г. Беккера та ін.). Злочинність у суспільстві: причини, тенденції розвитку, статистичний аналіз. Способи та методи регулювання злочинності в суспільстві. Проблема соціальної реабілітації ув'язнених. В'язниця як соціальний інститут. Дослідження в'язниці в роботах М. Фуко. Злочинна субкультура. Злодійські та тюремні закони. Стратифікація злочинців. Соціальна реабілітація колишніх злочинців: соціокультурний аспект.

Питання для обговорення

1. Кримінальність як соціальне явище: теоретичні підходи та визначення.
2. Професійна злочинність: особливості та механізми функціонування.
3. Молодь і криміналізована система суспільства: чинники та попередження.
4. Теорії злочинності: аналіз поглядів Т. Тарда, Е. Сазерленда, В. Квінні, Г. Беккера та ін.
5. Соціальна реабілітація ув'язнених: проблеми та перспективи, в'язниця як соціальний інститут.
6. Злочинна субкультура: особливості формування та її вплив на суспільство.

Аналітичні завдання

1. Порівняйте різні теоретичні підходи до визначення злочинності як соціального явища та виділіть основні принципи.
2. Зробіть порівняльний аналіз характеристик кримінальної злочинності та господарської злочинності, визначте їхній вплив на суспільство.
3. Виділіть основні відмінності між організованою злочинністю і політичною злочинністю та проаналізуйте їхній вплив на стабільність держави.

Творчі завдання

1. Напишіть оповідання, де ви описуєте світ, у якому немає злочинності. Які зміни відбудуться в суспільстві? Які нові проблеми виникнуть?
2. Створіть інфографіку чи художнє зображення, у якому відобразить взаємозв'язок між соціально-економічними чинниками та рівнем злочинності в різних регіонах світу.
3. Створіть артпроект (малюнок, живопис, фотографію), який візуалізує вплив кримінальної субкультури на молодь.

ТЕМА 16

СОЦІАЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ

Поняття соціальної норми, соціального порядку, соціального контролю. Елементи соціального контролю: норми, приписи та санкції. Класифікація соціальних норм. Теоретико-методологічні засади соціологічного дослідження соціального контролю. Концепція соціального контролю. Функції соціального контролю. Заохочення та покарання як методи соціального контролю. Методи соціального контролю за Парсонсом: ізоляція, відокремлення, реабілітація. Форми соціального контролю (внутрішній і зовнішній, формальний і неформальний). Соціальний тиск. Інституційний контроль. Соціальні санкції. Нормативна ригідність. Формальні та неформальні агенти контролю. Неявні форми контролю. Творці правил і соціальні зміни. Мова як агент соціального контролю. Первинна девіантність. Вторинна девіантність. Усунення девіантного ярлика. Ресоціалізація. Етапи здійснення формального соціального контролю. Механізми соціального контролю. Само-свідомість індивіда та соціальний контроль.

Теорія соціального контролю Е. Росса. Профілактична концепція соціального контролю Т. Парсонса. Соціальне стримування: теорії контролю ювенальної делінквентності. Теорія внутрішнього та зовнішнього контролю Ф. Івана Ная. Теорія стримування делінквентності У. Реклеса. Теорія зв'язків Т. Хірші. Теорія самоконтролю М. Готфредсона та Т. Хірші.

Функції соціального контролю у світі. Превенція. Репресії. Подвійна роль засобів. Активізація недержавних форм соціального контролю.

Питання для обговорення

1. Поняття соціальної норми та її роль у суспільстві: як вона формується та які функції виконує?
2. Концепція соціального контролю та його роль у суспільстві: як суспільство регулює поведінку своїх членів?
3. Форми та функції соціального контролю.
4. Агенти соціального контролю.

5. Поняття та види соціальних санкцій.

6. Роль мови як агента соціального контролю: як слова та комунікація впливають на формування соціальних норм і регулювання поведінки?

Аналітичні завдання

1. Теорія соціального контролю Е. Росса та профілактична концепція соціального контролю Т. Парсонса: подібності та відмінності.

2. Проаналізуйте методи громадського контролю над молоддю (первинна девіантність) і визначте, які з них можуть бути ефективними для попередження девіантної поведінки та реабілітації молодих людей.

3. Порівняйте різні підходи до соціальної реабілітації (наприклад, ресоціалізацію, етапи здійснення формального соціального контролю) та проаналізуйте, які з них можуть бути найефективнішими в роботі соціального працівника.

Творчі завдання

1. Створіть «Карту соціального контролю»: на великому аркуші паперу або в електронному форматі зобразіть карту, на якій покажіть різні види соціального контролю та його вплив на поведінку людей. Використовуйте кольори, символи та стрілки для наочності.

2. Розробіть «Колаж контролю та свободи»: створіть колаж, що поєднує зображення, слова та цитати, які символізують ідеї соціального контролю та свободи. Використовуйте різноманітні матеріали, такі як журнальні вирізки, фотографії, картки з текстами.

3. Напишіть «Маніфест проти стереотипів»: напишіть свій власний маніфест, який виражає вашу позицію проти соціальних стереотипів і негативного контролю. Поділіться своїми ідеями про те, як суспільство може бути більш інклюзивним і підтримувальним для всіх.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Аблов А. Ф. Загальна соціологія : конспект лекцій. Одеса : Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, 2019. 130 с.
2. Батаєва К., Бурлачук В., Степаненко В. Історія української соціології : навчальний посібник. Київ : Кондор, 2018.
3. Гапон Н. П. Теоретико-методологічні проблеми психології : навч. посіб. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2018. 131 с.
4. Гоблик В. В. Прикладна соціологія: логістика і методи дослідження : навчальний посібник. Мукачево : РВВ МДУ, 2021. 108 с.
5. Горпинич О. В., Архипова А. О. Соціологія масових комунікацій та медіапланування : навчальний посібник. Київ : Державний університет телекомунікацій, 2018. 255 с.
6. Зозуляк-Слущик Р. В. Основи соціалізації особистості : навчальний посібник для студентів закладів вищої освіти (освітньо-професійна програма «Соціальна робота»). 2-ге вид., переробл. та доповн. Івано-Франківськ : НАІР, 2022. 206 с.
7. Історія соціології: навчальний посібник / за ред. І. П. Руценка. Харків : Планета-Прінт, 2017. 442 с.
8. Кошова І. В., Кресан О. Д. Психологія девіантної поведінки : навчально-методичний посібник. Ніжин : Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2021. 226 с.
9. Кучера І. В. Соціологія : курс лекцій. Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2021. 72 с.
10. Мейжис І. А. Соціологія особистості : навч. посібник для студентів факультетів соціології університетів. Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили. 2017. 204 с.
11. Соціологія : навчальний посібник для студентів для студентів усіх спеціальностей денної форми навчання, що вивчають «Соціологію». Київ : ДУТ, 2019. 235 с.
12. Соціологія : підручник для студентів вищих навчальних закладів / В. І. Волович, М. І. Горлач, В. Г. Кремень та ін. 6-те вид. Київ : Центр учбової літератури, 2019. 808 с.
13. Теорія та практика профілактичної роботи з дітьми, схильних до девіантної поведінки: український і міжнародний

досвід : монографія / О. Янкович, О. Кікінежді, І. Козубовська, та ін. Тернопіль : Осадца Ю. В., 2018. 300 с.

14. Толстов І. В., Даніл'ян В. О. Соціологія : навч. посібник. Харків : УкрДУЗТ, 2018. 284 с.

15. Чудовська Ірина. Соціологія масових комунікацій : навч. посіб. / Ірина Чудовська. Київ : 2021. 235 с.

16. Штомпка П. Соціологія. Аналіз суспільства / [пер. з польськ. Галини Теодорович]. Львів : Колір ПРО, 2020.

17. Andersen M. L. Sociology : The Essentials. 7th ed. Wadsworth Publishing, 2012. 512 p.

18. Ferris K. The Real World: An Introduction to Sociology. 6th ed. W. W. Norton & Company, 2018. 505 p.

19. Goldthorpe J. H. Sociology as a Population Science Cambridge University Press, 2015. 161 p.

20. Kendall D. Sociology in Our Times: The Essentials. 10th edition. Cengage Learning, 2016. 610 p.

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ В ІНТЕРНЕТІ

1. Аналітичний центр CEDOS. URL: <https://www.cedos.org.ua/>.
2. Інститут соціології. Національна академія наук України. URL: <http://isoc.com.ua/>.
3. Соціологічна асоціація України. URL: <http://www.sau.kiev.ua>.
4. Дослідження та архів даних соціологічної групи «Рейтинг». URL: www.ratinggroup.ua.
5. Опитування та публікації Фонду «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва. URL: www.dif.org.ua.
6. Банк даних Київського міжнародного інституту соціології. URL: www.kiis.com.ua.
7. Проекти та дослідження Українського інституту соціальних досліджень імені Олександра Яременка. URL: <https://www.uisr.org.ua/projects>.
8. Публікації Київського міжнародного Інституту соціології. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=pub>.
9. Теорії девіантної поведінки. URL: https://ozlib.com/995874/sotsium/teorii_deviantnogo_povedeniya.

Електронне навчальне видання

Методичні вказівки

для практичних занять і самостійної роботи
з дисципліни **«Соціологія зі змістовим модулем
«Соціологія девіантної поведінки»**
для студентів спеціальності *231 «Соціальна робота»*
освітнього ступеня «бакалавр»
усіх форм навчання

Відповідальна за випуск А. М. Костенко
Редактор І. О. Кругляк
Комп'ютерний набір і верстання Т. В. Іванової

Формат 60×84/16. Ум. друк. арк. 2,50. Обл.-вид. арк. 1,32.

Видавець і виготовлювач
Сумський державний університет,
вул. Римського-Корсакова, 2, м. Суми, 40007
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3062 від 17.12.2007.